

ПСИХОДИНАМІЧНА ПАРАДІГМА

Міністерство освіти і науки України
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

**НАУКОВА ШКОЛА АКАДЕМІКА НАПН
УКРАЇНИ ТАМАРИ ЯЦЕНКО**

Дніпро – 2019

УДК 159,9 (075,8)

Я. 92

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (протокол № 1 від 30 серпня 2018 року)

Рецензент:

І. Бондар – дійсний член НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, директор Інституту педагогіки і психології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Заслужений працівник освіти України.

С. М. Симоненко – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології розвитку і соціальних комунікацій Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського.

Наукова школа академіка НАПН України Тамари Яценко: колективна монографія / за заг. ред. акад. Т. С. Яценко. – Дніпро : Інновація, 2019. – 350 с.

ISBN 978 - 966 - 8676 - 51 - 3

Монографія представляє науково-практичні здобутки колективу учених, дослідників та практиків у галузі глибинної психології, наукові пошуки яких об'єднані психодинамічною парадигмою, започаткованою сорокаріччя тому академіком НАПН України Т. С. Яценко. Робота презентує теоретичні основи, що базуються на практичних здобутках методу активного соціально-психологічного пізнання (АСПП), впровадження якого в освітніх закладах України санкціоновано МОН України (з 2004 року «Галузевим стандартом...»). Основні напрями науково-практичних пошуків Т. С. Яценко та її послідовників створили передумови для адекватного формування та розуміння методології, практики та прикладних аспектів психодинамічної парадигми. Монографія представляє як проблеми глибинного пізнання психіки, так і відповіді на них у теоретичному та прикладному аспектах. Зміст втілює відгуки учасників (про результативність АСПП) та визначних вчених про розвиток психодинамічного напрямку України. Робота презентує можливості психодинамічної теорії глибинного пізнання психіки в практиці підготовки майбутніх психологів.

Адресовано викладачам психології, студентам, аспірантам, психологам-практикам та небайдужим до психоаналітичного розуміння психіки та її пізнання за умов процесуальної діагностики в нерозривній єдності з корекцією.

ISBN 978 - 966 - 8676 - 51 - 3

УДК 159,9 (075,8)

Я. 92

© Т. С. Яценко, 2019

ЗМІСТ

ВСТУПНЕ СЛОВО	5
РОЗДІЛ I СТАНОВЛЕННЯ ПСИХОДИНАМІЧНОЇ ПАРАДИГМИ.....	14

Тамара Семенівна Яценко – непересічна особистість. Фрагменти життя та професійно-наукове становлення	14
Яценко Т. С., Філософія і психологія психодинамічного пізнання	24
Андрущенко В. П.	
Яценко Т. С. Актуальні проблеми глибинного пізнання психіки	40
Яценко Т. С. «Принцип додатковості» та «імпліцитний порядок» як провідні категорії глибинного пізнання психіки	58
Галушко Л. Я., Манжара С. О., Некрут Т. В., Соболева О. М. Внесок психодинамічної парадигми у психологічну науку	67
Педченко О. В. Теоретичний і практичний внесок Т. С. Яценко у становлення глибинної психокорекції в Україні	71
Глузман О. В. Наукова діяльність академіка НАПН України Т. С. Яценко в Кримському гуманітарному університеті	91
Вступні статті В. П. Андрущенка до праць Т. С. Яценко.....	101
Стасько О. Г. Наукова школа академіка НАПН України Т. С. Яценко	112
НАУКОВА ТВОРЧІСТЬ Т. С. ЯЦЕНКО ОЧИМА НАУКОВЦІВ ТА ПРАКТИКІВ	126
Висловлювання українських учених у контексті ювілею	126
Відгуки учасників глибинного пізнання щодо результативності АСПП	149

РОЗДІЛ II ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ПСИХОДИНАМІЧНОЇ ПАРАДИГМИ

Біла О. А., Галушко Л. Я., Манжара С. О., Педченко О. В.	
Розвиток психодинамічної теорії в єдності з діагностико-корекційною практикою	159
Амурова Я. В. Глибинне пізнання архетипної символіки в малюнках тату.....	168
Амурова Я. В., Феномен вини та його архаїчна сутність	174
Біла О. А.	
Бабенко К. А. Особливості символізації змісту несвідомого	184
Білуха Т. І. Засоби виховного впливу як складова професійного становлення психолога	191
Богдан Т. В. Особливості внутрішніх суперечностей особистості та їхній вплив на професійне становлення студентів – майбутніх психологів	197
Бондаревська Л. Л. Феномен значущих переживань у контексті психодинамічної теорії	203
Галушко Л. Я. Виявлення фіксацій у мотиваційно-глибинному пізнанні психіки суб'єкта у процесі АСПП	208

Горобець Т. В.	Структурно-динамічний аспект розуміння психічних захистів та їхніх соціально-перцептивних викривлень	221
Дметерко Н. В.	Розвиток рефлексивного мислення майбутніх психологів-практиків методами глибинної психокорекції	228
Драгола Л. В.	Психодинамічний підхід до метафоричності пізнання психічного в його цілісності	234
Дроздова Д. С.	Індивідуальні особливості архетипної символіки: глибинно-психологічний аспект	239
Дударенко І. С., Славінська Т. Б.	Динаміка суджень суб'єкта у розвитку соціально-перцептивного інтелекту	244
Євтушенко І. В.	Архетипна символіка в глибинному пізнанні цілісного змісту психіки	250
Іванова Н. О.	Глибинні чинники мазохізму.....	256
Калашник І. В.	Детермінанти виникнення тенденції до психологічної смерті.....	262
Каткова О. С., Соболева О. М.	Пізнання внутрішніх суперечностей психіки майбутніх психологів у процесі професійної підготовки (рос. мовою).....	268
Педченко О. В.	Глибинно-психологічні витoki релігійної віри у контексті психодинамічної теорії	273
Полянничко О. М.	Проблема пізнання психіки у різноманітних теоретичних підходах і наукових школах (рос. мовою)	278
Святка О. О.	Умовні цінності та їхній взаємозв'язок з психологічними опорами	284
Стасько О. Г.	Феномен умовних цінностей у психодинамічній теорії	290
Сергієнко І. М.	Особливості діалогічної взаємодії у активному соціально-психологічному пізнанні	296
Сіденко Ю. О.	Глибинне пізнання архетипно-перинатальної символіки шляхом аналізу візуалізованої репрезентації психолога	302
Сірик І. В.	Едіпова залежність та її вплив на формування психіки суб'єкта .	309
Туз Л. Г.	Роль інтерпретації у процесі психокорекції.....	314
Усатенко О. М.	Можливості процесуальної супервізії у професійній підготовці майбутніх практичних психологів	320
Франчук О. Ю.	Діалог у глибинній корекції майбутнього психолога	327
Шавровська Н. В.	Пізнання психологічних захистів суб'єкта засобами психоаналізу малюнків	331
ОСНОВНІ ПРАЦІ Т. С. ЯЦЕНКО		340
ЗАМІСТЬ ЗАКЛЮЧНОГО СЛОВА		343
ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ.....		347

Феномен умовних цінностей у психодинамічній теорії

статті розкрито психологічний зміст феномена умовних цінностей, виявлено глибинно-психологічні передумови їх формування, доведено зв'язок умовних цінностей з психологічними захистами та їх вплив на формування ідеалізованого «Я» особистості. Констатовано зв'язок умовних та нормативних цінностей.

Ключові слова: умовні цінності, нормативні цінності, ідеалізоване «Я», психологічні захисти, психокорекція.

Постановка проблеми. На сьогодні особливе місце в практичній психології займає проблема дослідження цінностей.

Аналіз наукової літератури з проблеми цінностей засвідчує, що вони займають одне з ключових місць у вивченні процесів формування та розвитку особистості, істотно впливають на процес її становлення, зорієнтовують діяльність. Вони безпосередньо пов'язані з мотиваційною сферою особистості, виступають у якості регулюючого фактора життєдіяльності.

українській та зарубіжній психології немає єдиного погляду на феномен цінностей особистості. Вивчення означеної проблеми знайшло своє відображення в працях М. Й. Боришевського, З. С. Карпенко, А. Маслоу, Г. Олпорта, К. Роджерса, В. Франкла, Е. Фромм, Е. Шпрангера, В. А. Ядова та інших. Попри велику кількість досліджень, присвячених проблемі цінностей, у науковій літературі недостатньо досліджено питання щодо їх значення у формуванні несвідомої сфери психіки. У психології утвердилась думка, що вищим рівнем регулювання діяльності суб'єкта є свідомість, функціонування якої спирається на нормативні цінності. За такого підходу пріоритетності набувають просоціальні цінності, які, як традиційно вважається, впливають на адекватне функціонування суб'єкта в соціумі. Поза увагою науковців залишаються немотивовані вчинки, ірраціональні дії, інфантильні та регресивні вияви поведінки, які нерідко детермінуються умовними цінностями. Тому, незважаючи на численні наукові пошуки, пов'язані з дослідженням цінностей, проблема умовних цінностей суб'єкта в її теоретичному, феноменологічному та практичному аспектах залишається відкритою, що й зумовлює актуальність теми дослідження.

У розрізі проблеми взаємозв'язку свідомої та несвідомої сфер психіки умовні цінності вперше піддано спеціальному дослідженню академіком НАПН України Т. С. Яценко [2-4]. Умовні цінності розглядаються як такі, що співвідносяться з психологічними захистами та їхнім епіфеноменом – відступами від реальності, що структурують очікування суб'єкта на підтвердження ідеалізованого «Я» з боку інших людей.

На сьогодні практична психологія потребує методів, зорієнтованих на глибинне пізнання психіки, здатних допомогти суб'єкту рефлексувати власні умовні цінності, на яких ґрунтується когнітивний рівень захисної системи. Метод активного соціально-психологічного пізнання (АСПП), розроблений академіком НАПН України Т. С. Яценко, засвідчив свою ефективність у підготовці практичних психологів. Завдяки його глибинному спрямуванню забезпечується цілісне пізнання психіки суб'єкта в єдності свідомих та несвідомих виявів, у тому числі дослідження умовних цінностей, які впливають на структурування несвідомої сфери психіки та семантику спрямування активності суб'єкта у сфері спілкування.

Виклад основного матеріалу. Дослідження феномену умовних цінностей здійснювалося у контексті психодинамічної теорії, розробленої Т. С. Яценко [2-4], яка має глибинно-психологічне спрямування та цілісний підхід до пізнання психіки суб'єкта у єдності її свідомих та несвідомих виявів. Як підтверджують дослідження,

проведені у контексті психодинамічного підходу, умовні цінності формуються переважно у ранньому дитинстві в період едіпової залежності під впливом цінностей значущих людей. При цьому дитина, приймаючи цінності значущих людей, керується можливістю отримання любові та доброго ставлення до себе, ігноруючи власні інтереси та отримуючи таким шляхом заохочення для себе. Такий тип поведінки в подальшому переноситься на стосунки з оточуючими, а цінності набувають характеру умовності, оскільки суб'єкт продовжує керуватися у своїй поведінці очікуванням схвалення від інших людей, не усвідомлюючи, що в них можуть бути інші цінності, які не відповідають його очікуванням. Самі ж умовні цінності приховані від суб'єкта, тому недостатньо ним усвідомлюються. Ідеалізація здійснюється шляхом створення у людини системи очікувань сприйняття себе іншими, як відповідного певному ідеалу. При цьому суб'єкт може бачити свої недоліки і навіть займатися самокритикою (нерідко це здійснюється з метою самоствердження). У випадку ж констатації слабких сторін оточуючими виникають негативні емоції. Подібні «ідеалізовані» очікування іноді мають під собою реальну основу, але особистість людини і її вияви в поведінці досить багатогранні, а очікування ідеалізованого «Я» вимагають лише позитивного відображення оточуючими людьми.

Отже, ідеалізоване «Я» зумовлює систему очікувань (найчастіше неусвідомлюваних) стосовно власного відображення в очах інших людей. Такі очікування мають активний характер, а система «захисних» засобів спрямована на те, щоб ці очікування були задоволені. Чим більше ідеалізоване «Я» збігається з ідеальним нормативним «Я», тим більшою мірою засоби досягнення очікувань суб'єкта на підтвердження «Я» від оточуючих будуть об'єктивними й просоціально спрямованими. І навпаки, чим більше ідеалізоване «Я» буде неадекватним «Я»-реальному, тим більшою буде небезпека використання суб'єктивно значущих засобів підтвердження бажаного відображення себе в очах оточуючих людей. Тому, чим слабше «Я» суб'єкта, тим більшою мірою воно каталізує формування умовних цінностей.

Таким чином, умовні цінності впливають на всі дії суб'єкта (поза його свідомістю), породжуючи ригідність та стереотипність поведінки. На умовні цінності «спирається» система психологічних захистів, яка, у свою чергу, зорієнтована на підтримання ідеалізованого «Я» суб'єкта. Вони виступають своєрідною внутрішньою виправданістю будь-якого акту поведінки, неусвідомлюваною надією носія цих цінностей отримати схвалення власного «Я» [3]. Гіпотетично можемо припустити, що будь-яка свідомо проголошена людиною цінність має своїм підґрунтям більш глибоку цінність інфантильного характеру. Усвідомити такі цінності суб'єкт може в процесі глибинно-психологічної роботи.

Таким чином, дослідження умовних цінностей потребує аналізу логіки несвідомого і, відповідно, таких важливих феноменів, як психологічні захисти та ідеалізоване «Я». У зв'язку з цим для нашого дослідження особливо важливе значення має «Модель внутрішньої динаміки психіки», розроблена Т. С. Яценко (рис. 1) [3].

основу моделі покладено ідею об'єктивування механізмів інтрасуперечностей та психодинаміки в рамках внутрішньої цілісності психіки. «Модель внутрішньої динаміки психіки» доповнює вертикальну структуру психіки суб'єкта (за З. Фрейдом) лінійними залежностями, що дозволяє зрозуміти психіку в єдності суперечливих тенденцій та більш повно пізнати механізми формування умовних цінностей і виявити їх різновиди [3].

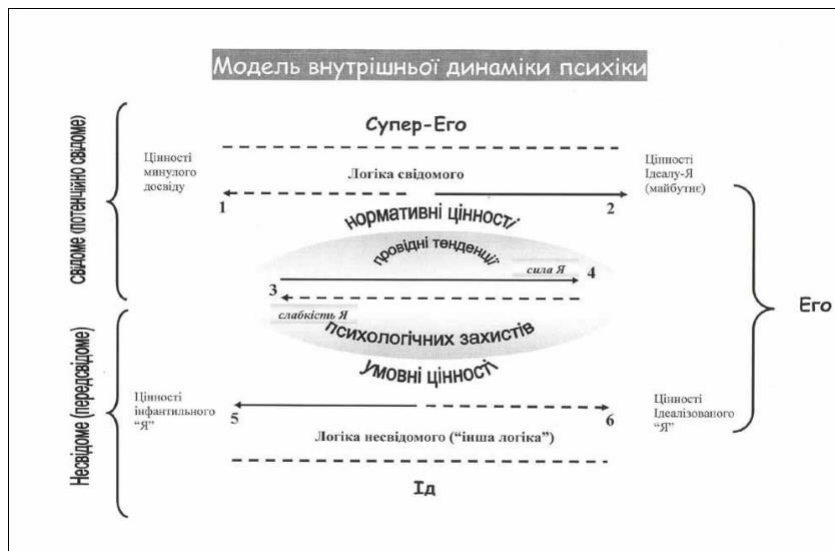

Рис. 1. Модель внутрішньої динаміки психіки (за Т. С. Яценко)

На «Моделі внутрішньої динаміки психіки» представлені дві сфери психіки, які ми не можемо досліджувати окремо одна від одної: свідомо сфера і несвідомо. Свідомо сфера має просоціальні цілі, які людина здатна прогнозувати. Із свідомою сферою психіки пов'язані нормативні цінності. Несвідомо сфера (передсвідомо) упорядкована й реалізує мету, неусвідомлювану суб'єктом. Свідомо й несвідомо сфери згармонізуються між собою в діаметрально протилежних напрямках (див. рис. 1, стрілки 2 і 5). Несвідомо «обізнане» з усім, що притаманне психіці суб'єкта, оскільки воно «бачить» зміст свідомого. Свідоме ж не може «бачити» зміст несвідомого, оскільки «заважають» психологічні захисти [3]. Нівелювання автоматизованості форм психологічних захистів може слугувати показником гармонізації свідомої і несвідомої сфер психіки. Чим меншою мірою у суб'єкта виражене ідеалізоване «Я», тим більше він має шанс наблизитись до ідеалу «Я». Ідеалізація пов'язана з дією психологічних захистів, які спираються на «умовні цінності». Епіфеноменом психологічних захистів є відступи від реальності, які підпорядковані генеральному механізму «від слабкості до сили» (рис. 1, стрілка 4). Захисти спираються на їх когнітивну інстанцію, яка синтезує як умовні, так і нормативні цінності суб'єкта. Ситуативні захисти функціонують по вертикалі, проте пов'язані з базовими захистами, тому разом підпорядковуються вищевказаній тенденції до «сили» (рис. 1, стрілка 4). Поряд з цим, можна виокремити лінійність взаємозв'язків, що виражають базові, або особистісні захисти. Вони, на відміну від ситуативних захистів, покликані забезпечити реалізацію цінностей інфантильного «Я» (рис. 1, стрілка 5). Семантичну сутність базових захистів можна встановити через виявлення логіки несвідомої сфери суб'єкта, яка є «іншою логікою», порівняно з логікою свідомого. Тому умовно можна сказати, що за логікою свідомого стоять ситуативні захисти, а за логікою несвідомого – базові захисти. Суперечність цих двох логік зумовлює слабкість «Я» суб'єкта (рис. 1, стрілка 3). У випадку вираженої особистісної проблеми, стрілка 3 стає суцільною, що означає домінування над стрілкою 4 (пунктир зникає, внутрішня суперечливість «Я» загострюється). З огляду на вищесказане, підкреслюємо, що обидва різновиди захистів інтегрують психіку в одному спрямуванні «до сили». Однак, ситуативні захисти, спираючись на логіку свідомого та на реалії ситуації, підпорядковуються принципу реальності. Базові ж захисти покликані довести до завершення «справи дитинства» (інфантильні цінності «Я»). Тому тут переважає «принцип задоволення». Враховуючи взаємозв'язок цих різновидів захистів і те, що ситуативні захисти водночас є способом реалізації базових, то супутником їх спільного функціонування є відступи від реальності, що сприяє суб'єктивній зінтегрованості психіки. Розбіжність між ними полягає в тому, що

ситуативні захисти не мають автономії і системної організації, вони водночас слугують свідомому, його логіці та базовим захистам (логіці несвідомого) [3].

Умовність цінностей суб'єкта є вираженою настільки, наскільки розвинута захисна система «Я». За твердженням Т. С. Яценко, психологічні захисти, знижуючи рівень емоційного переживання, дають можливість людині підтримувати переконання, що вона є тим, ким хоче себе вважати, незважаючи на те, що існує багато фактів, які заперечують ці переконання [3]. При цьому окремі форми психологічних захистів (проекція, перенесення, заміщення, раціоналізація та ін.) підтримують ілюзію просоціальної спрямованості активності суб'єкта, а уявлення про власне «Я» залишається ідеалізованим, чим підкріплюється стійкість умовних цінностей.

Відповідно до двох різновидів психологічних захистів (базові та периферійні), можна виокремити два різновиди умовних цінностей: базові та ситуативні, між якими існує стійкий взаємозв'язок і взаємозумовленість [1].

Базові умовні цінності органічно пов'язані з глибинними детермінантами психіки та цінностями інфантильного «Я» (глибинно-психологічними), які сформовані при допомозі механізму витіснення й не потрапляють у поле зору свідомості суб'єкта. Глибинно-психологічні цінності формуються під впливом цінностей первинних лібідних об'єктів, чуттєве єднання з якими носить інцестний характер, що не має безпосереднього вираження у спілкуванні та не потрапляє у свідомість суб'єкта. Зміст глибинно-психологічних цінностей (у зв'язку з витісненнями) символізується, зумовлюючи маскування їхнього впливу на соціальні аспекти поведінки, а їх вираження завуальовується іншими, більш прийнятними для свідомості цінностями. Пізнання інфантильних цінностей відбувається у процесі тривалої психокорекційної роботи з використанням різних методик АСПП через умовні цінності. Умовні цінності піддаються діагностуванню за параметрами очікувань суб'єкта та його емоційними реакціями у процесі взаємодії з іншими людьми в умовах АСПП [1].

Ситуативні умовні цінності (які спрацьовують автоматично та є досить мінливими й відзначаються значною варіативністю) гармонізуються з нормативними цінностями суб'єкта (зорієнтованими на потреби та вимоги соціуму) і можуть частково вербалізуватися (усвідомлюватися). Однак вони за своєю суттю є неусвідомленими. Такі цінності є динамічними і особливого значення набувають для суб'єкта в актуальний момент. Будь-яка ситуативна умовна цінність має глибинно-психологічне підґрунтя. Актуалізація ситуативних умовних цінностей відбувається у взаємодії з іншими людьми, коли виникає ризик непідтвердження гідностей «Я» [1].

Декларування умовних цінностей суб'єктом завжди відбувається на користь його «Я» та ідеалізованого «Я». Ідеалізація передбачає певний відступ від реальності, якому сприяє захисна система, що «дбає» про суб'єктивну зінтегрованість психіки на основі соціально-перцептивних викривлень. Таким чином, умовні цінності визначають семантичний бік ідеалізованого «Я» суб'єкта та ілюзорно сприяють подоланню почуття меншовартості. Ідеалізоване «Я» можна розпізнати за очікуваннями суб'єкта, пов'язаними із підтвердженням гідностей власного «Я». Непідтвердження ідеалізованого «Я» суб'єкта породжує негативні емоції. Суб'єктивна зінтегрованість психіки у такому разі забезпечується відступом від реальності, що породжує викривлену призму сприйняття оточуючого світу та гальмує реалізацію власних цілей і потреб, налагодження оптимальних стосунків із соціумом.

Умовні цінності пов'язані із очікуваннями суб'єкта від оточуючих, інтересами ідеалізованого «Я» та з нормативними цінностями, які мають просоціальний характер. Нормативні цінності (Ідеал «Я») формуються під впливом функціонування людини в соціумі, цінностей батьків, її власного досвіду. При цьому нормативні цінності можуть набувати характеристик умовних. Підтвердження цього ми вбачаємо у розходженні задекларованих людиною цінностей та логіки її поведінки (особа може декларувати

одні цінності, а робити діаметрально протилежне, не усвідомлюючи цього). При цьому раціональний аспект сприйняття ситуації видається єдино правильним та об'єктивним.

Виходячи з психоаналітичного підходу до структури психічного, нами встановлено, що індивідуально неповторні умовні цінності структурують сферу спілкування між людьми. Найбільш яскраво умовні цінності виявляються в міжособистісній взаємодії, де актуалізується емоційний аспект. Як уже зазначалося вище, умовні цінності пов'язані з психологічними захистами суб'єкта, які «охороняють» його ідеалізоване «Я» у процесі спілкування, та невиправданими очікуваннями бажаної зворотної інформації, покликаної підтвердити гідності «Я». Захисти постійно узгоджують орієнтацію суб'єкта на просоціальні ідеали та цілі з орієнтацією на задоволення інфантильних бажань власного «Я». Такі суперечності у суб'єкта ілюзорно «долають» захисти шляхом соціально-перцептивних викривлень реальності, забезпечуючи суб'єктивну зінтегрованість психіки. Психологічні захисти підтримують невидимість викривлень реальності для суб'єкта, створюючи можливість збереження відчуття сили «Я» та власної гідності. При цьому психологічні захисти не лише сприяють викривленню, але й маскують цей процес від свідомості суб'єкта [1]. Неусвідомлюваність суб'єктом наявності власних викривлень зумовлює соціальну дезадаптацію та психологічну незахищеність. Специфіка індивідуально-неповторних викривлень залежить від індивідуальності конкретного суб'єкта, характеру його особистісної проблематики, внутрішніх суперечностей та способів ідеалізації «Я» [3].

Внаслідок дії системи психологічних захистів у суб'єкта виникають неусвідомлювані й невиправдані очікування відносно характеру відображення власної особистості іншими людьми. Як наслідок, можемо спостерігати очікування стосовно оточуючих людей, щоб вони не помічали тих якостей, які не узгоджуються з умовними цінностями суб'єкта. При цьому відступи від реальності не потрапляють у поле зору свідомості суб'єкта, він щиро очікує схвалення своїх вчинків. Якщо семантика зворотної інформації не відповідає очікуванням суб'єкта, створюється небезпека порушення процесу спілкування у зв'язку з можливістю актуалізації тенденції дискредитації іншої людини [1].

Викривлене сприймання процесу спілкування може породжувати стан відчуження оточуючих, небезпеку занурення в агресивний, депресивний або апатичний стан. При цьому суб'єкт може навантажуватися негативними почуттями, не змінюючи позицію відносно власних цінностей або ж обтяжуючись певними деструкціями. Викривлення можуть посилювати тривожність, що веде до оцінки будь-яких подій як ворожих, шкідливих чи загрозливих. При цьому суб'єкт може дискредитувати чи ігнорувати інших людей заради досягнення бажаного підкріплення ідеалізованого «Я». Вплив викривлень на процес спілкування виявляється також у розвитку тенденцій до заздрощів, помсти, регресії тощо. Ускладнюється ситуація спілкування ще й тим, що захисти, які маскують викривлення реальності, є незалежними від вольової та свідомої регуляції через вираження емотивного моменту [1].

Якщо суб'єкт відчуває себе негідним схвалення оточуючих людей, то це спричиняє не лише ситуативні переживання негативних емоцій, а небезпеку незадоволення потреб «Я» в майбутньому, а значить і подальші негативні переживання. Завдяки дії психологічних захистів умовні цінності набувають усе більшої вираженості, що зумовлює повну втрату реальності відчуття партнера, а також зниження управління процесом спілкування.

Усе це унеможливує аналіз істинних причин труднощів у спілкуванні та призводить до гіперболізації негативних якостей іншої людини, до егоїстичних прагнень ствердження гідностей власного «Я». При цьому спостерігається блокування почуття вдячності, а вияви добра з боку інших людей сприймаються як належне (у зв'язку із значимістю «Я»). Крім того, вияв добрих намірів з боку оточуючих може не сприйматися, відштовхуватися через небезпеку применшення гідностей власного «Я».

За умов розвитку автоматизованих форм захисту людині, здебільшого, потенційно притаманні недоброчливість, підозрілість, що часто є наслідком проекції власних відчуттів.

Деструкції у спілкуванні також спричиня феномен психологічного егоїзму, який виявляється в тому, що людина не розуміє, де з власної ініціативи та виявів поведінкової активності (яка відповідає її інфантильним цінностям та інтересам) вона шкодить іншим людям, ускладнюючи процес спілкування та спричиняючи дисгармонійність стосунків з оточуючими. При цьому, особисті досягнення втрачають для суб'єкта будь-яке значення, бо умовні цінності залишаються енергетично сильнішими (бажанішими). Система психологічних захистів сприяє підтриманню ілюзії психологічної сили та ідеалізованості «Я» [1].

Отже, спілкування під впливом умовних цінностей може набувати усталених форм поведінки, обтяжених психологічними захистами. Особливо значущим для суб'єкта стає спілкування, яке сприяє актуалізації його умовних цінностей. Тому часто ми можемо спостерігати прив'язаність чи любов суб'єкта до тих людей, під впливом яких це відбувалося.

Тому, на нашу думку, шлях до оптимізації ефективної взаємодії у процесі спілкування полягає в усвідомленні умовності власних цінностей та нівелюванні їх деструктивного впливу. Групова психокорекція за методом АСПП допомагає суб'єкту усвідомити умовність цінностей та нівелювати труднощі спілкування: позбавитися від тенденцій психологічного егоїзму та дискредитації іншої людини, що сприяє поліпшенню стосунків з оточуючими. Це допомагає суб'єкту позбавитися від особистісних деструкцій, які виявляються в спілкуванні, породжуючи тим самим бар'єри в контактах з іншими людьми та ускладнюючи реалізацію власних потреб. Психокорекція сприяє розвитку здатності суб'єкта до партнерських стосунків, які передбачають рівність, гуманність, доброчливість тощо.

огляду на сказане, психокорекційний процес має бути спрямований на поглиблення пізнання суб'єктом функційних особливостей несвідомої сфери, цілісних виявів психіки в єдності свідомих та несвідомих аспектів. Це відкриває можливість послаблення деструктивних тенденцій психіки, породжених непродуктивними очікуваннями ствердження умовних цінностей, які створюють підґрунтя для ідеалізованого «Я». Групова психокорекція за методом АСПП сприяє нівелюванню умовності цінностей, які зумовлювали невинуваті відступи від реальності, підвищує соціально-перцептивну компетентність суб'єкта та його адаптованість до соціуму.

Висновки та перспективи дослідження. Таким чином, у формуванні умовних цінностей важливу роль відіграє едіпова ситуація, а також механізми ідентифікації з первинним лібідним об'єктом та механізми компенсації. Спостерігається взаємозв'язок умовних цінностей з ідеалізованим «Я» суб'єкта та психологічними захистами (базовими та ситуативними). Відповідно до різновидів психологічних захистів виокремлюють два різновиди умовних цінностей: інфантильні (глибинно-психологічні) та ситуативні. Будь-яка ситуативна умовна цінність має глибинно-психологічне підґрунтя.

Дослідницькі перспективи ми вбачаємо у пошуках нових методів пізнання умовних цінностей, які спиралися б на функційні особливості несвідомого та поглибленому дослідженню взаємозв'язку умовних та інфантильних (глибинно-психологічних) цінностей.

Література:

1. Стасько О. Г. Психологічна значущість умовних цінностей та їх вплив на формування ідеалізованого «Я» особистості : автореф. дис. ... канд. психол. наук. Київ, 2006. 20 с.

2. Яценко Т. С. Психологічні основи групової психокорекції: навч. посібник. Київ, 1996. 264 с.

4. Яценко Т. С. Теорія і практика групової психокорекції: активне соціально-психологічне навчання: навч. посібник. Київ, 2004. 679 с.

Монографія
за загальною редакцією Тамари Яценко

**НАУКОВА ШКОЛА
АКАДЕМІКА НАПН УКРАЇНИ
ТАМАРИ ЯЦЕНКО**

Комп'ютерна верстка та дизайн Н. О. Іванова, Ю. О. Сіденко
Художнє оформлення і редагування С. О. Манжара
Коректор Л. Г. Туз

На обкладинці використана ілюстрація:
Володимир Куш «Укриття від життєвих штормів»
(Vladimir Kush «Shelter from the storms of life»)

*Відгук на посібник надсилайте
на електронну пошту: yacenkots@gmail.com*

*Відповідальний за випуск В. Л. Головань
Технічний редактор О. Ю. Кременна*

Підписано до друку 12.12.2018 р. Формат 60x84/8. Папір офісний. Гарнітура Cambria. Ум. др. арк. 39,45. Обл.-вид. арк. 41,05 Наклад 500 прим. Зам. № 1421. Віддруковано з оригіналів.

Видавництво «Інновація» 49006, м. Дніпро, вул. В. Антоновича, 70 Свідоцтво про внесення до Державного Реєстру ДК № 1761 від 22.04.2004 р.

e-mail: gallereyaplust@gmail.com